

Een Nederlandse mensenrechtenutopie?

De reactie van kabinet-Den Uyl op de staatsgreep in Chili op 11 september 1973.

Uitsneden die de slachtoffers van mensenrechtenschendingen onder het bewind van Augusto Pinochet uitbeelden, opgehangen aan een hek naast La Moneda, 11 september 2015 Reuters

<https://www.voanews.com/a/chile-judge-jails-over-one-hundred-ex-agents-of-pinochet-dictatorship-/3884678.html>.

Rosa Langeveld

r.l.langeveld@students.uu.nl

Bachelorscriptie Geschiedenis

15 juni 2018

S.F.M. Massink, MSc

8834 woorden

Samenvatting:

In deze scriptie staan mensenrechten als onderdeel van buitenlandbeleid centraal. Daarbij wordt de theorievorming in de historiografie rondom dit onderwerp verbonden met de praktijk. De daarvoor gekozen theorie is die van Samuel Moyn. Inhoudende dat in de jaren zeventig de utopieën van het kapitalisme en het communisme ophouden te bestaan. Mensenrechten waren vanaf dat moment de enige motivering voor politiek beleid. De praktijk is een casestudy naar de reactie van kabinet-Den Uyl op de mensenrechten gepleegd in Chili na de staatsgreep op 11 september 1973. Het kabinet-Den Uyl was het meest progressieve kabinet dat Nederland ooit gekend heeft. Deze progressiviteit kwam voort uit een transformatie van de PvdA en resulteerde in grootse beloftes, beloftes die zelfs gezien konden worden als een wil in de richting van een mensenrechtenutopie. De praktijk, inhoudende een daadwerkelijke reactie op mensenrechtenschendingen, liet deze beloftes echter niet voldoende uitkomen om de theorie van Moyn te kunnen bevestigen. De theorie van Moyn kan dus geen volledige verklaring bieden voor de reactie van het kabinet-Den Uyl ten opzichte van de mensenrechtenschendingen in Chili na de coup van 11 september 1973.

Inhoudsopgave	
Inleiding	4
Hoofdstuk 1: Mensenrechten als politieke moraal van de jaren zeventig	10
1.1 De ontwikkeling van de mensenrechtenutopie	10
1.2 Nederland, de PvdA en beloftes van een mensenrechtenutopie?	12
1.3 Conclusie	14
Hoofdstuk 2: de coup en de reactie van Kabinet-Den Uyl tot 1 januari 1974	15
2.1 Machtsovername Pinochet; mensenrechten onder een schrikbewind	15
2.2 De reactie van het kabinet-Den Uyl	17
2.2.1 Het opnemen van vluchtelingen	18
2.2.2 Voortzetting van de betrekkingen met het Pinochet-regime	21
2.3 Nederland als initiatiefnemer in de VN in 1973	23
2.4 Conclusie	24
Hoofdstuk 3: De reactie tussen 1 januari 1974 en 1 januari 1975	25
3.1 Vluchtelingen op de ambassade	25
3.2 Nederland als initiatiefnemer in de VN in 1974	26
3.3 Conclusie	28
Conclusie	29
Literatuurlijst	31
Bijlage 1	35
- Systematiek van het archiefonderzoek	
Bijlage 2	36
Bijlage 3	37
- Plagiaatverklaring	

Inleiding

Desde este recinto, que en tristes días de ciego y odioso predominio de la fuerza sobre la razón, fue para muchos compatriotas lugar de presidio y de tortura, decimos a todos los chilenos y al mundo que nos mira: ¡Nunca más! ¡Nunca más atropellos a la dignidad humana! ¡Nunca más odio entre hermanos! ¡Nunca más violencia fratricida!¹

Patricio Aylwin gaf deze speech op 12 maart 1990, één dag na zijn aanstelling als president van de republiek Chili. Aylwin omschreef de behartiging van mensenrechten in de toekomst. Hij sprak daarnaast de hoop uit dat schendingen van mensenrechten zoals onder het regime van zijn voorganger generaal Augusto Pinochet zich nooit meer zouden voordoen.

Want Chili kwam uit een donkere periode. Op 11 september 1973 werd de democratisch verkozen regering onder president Salvador Allende op gewelddadige wijze afgezet. De macht kwam in handen van Pinochet en zijn militaire junta. Het regime van Pinochet, dat tot 11 maart 1990 zou duren, zorgde voor wereldwijde afkeuring. Met name vanwege de stelselmatige mensenrechtenschendingen die gepleegd werden door het regime. Een treffend voorbeeld hiervan was het gevangennemen van 8.000 mensen in het nationale stadion van Santiago, waar Aylwin 17 jaar later zijn speech over mensenrechten hield. Een groot aantal werd al snel vrijgelaten, de overgebleven gevangenen werden tijdens verhoren gemarteld, geëxecuteerd of verdwenen simpelweg.² Het in die tijd in Nederland regerende kabinet-Den Uyl had hechte banden met voormalig president Allende, vooral door de gedeelde socialistische ideologie. Na de coup hield het kabinet de ontwikkelingen in Chili dan ook nauwlettend in de gaten. Hierdoor werd het kabinet direct geconfronteerd met de mensenrechtenschendingen die werden gepleegd door het Pinochet-regime. Het kabinet-Den Uyl was het eerste Nederlandse kabinet dat beoogde om mensenrechten tot een integraal onderdeel van het buitenlandbeleid te maken. Deze staatsgreep, de daaropvolgende mensenrechtenschendingen en de samenloop daarvan met het eerste Nederlandse kabinet dat het behartigen van mensenrechten een integraal onderdeel van het buitenlandbeleid maakte is een interessant fenomeen om verder te onderzoeken.

---

¹ Archivos de la Memoria Chilena, Discourse del Presidente de la República don Patricio Aylwin Azócar, memorandum 12 maart 1990 <http://www.memoriachilena.cl/archivos2/pdfs/MC0059503.pdf> (laatst bezocht: 7 mei 2018); vertaling van deze speech: ‘vanaf deze plek, die in de donkere dagen van haat voor vele Chilenen gevangenis en martelkamer was, zeggen wij tot alle Chilenen en onder het toezien oog van de wereld: Nooit meer! Nooit meer schendingen van menselijke waardigheid! Nooit meer broederhaat! Nooit meer geweld tussen broeders! (eigen vertaling).

² John Hickman, *News from the end of the earth: A Portrait of Chile* (Londen 1998), 118

Wetenschappelijke positionering

Politologen en historici zijn het eens over het feit dat mensenrechten in de jaren zeventig een integraal onderdeel uitmaakten van het buitenlandbeleid van westerse landen.³ De vraag die dienaangaande is overgebleven is vooral de vraag waarom dit precies in de jaren zeventig gebeurde. De discussie gaat daarbij in op of dit voortkwam uit interne (binnenlandse) of externe (buitenlandse) factoren.⁴

De eerste school van historici wijdt het totstandkomen van buitenlandbeleid op het gebied van mensenrechten of aan interne of aan externe factoren. Zo schreef Ronald Inglehart in zijn boek *Silent Revolution: Changing Values and Political Styles among Western Publics* de opkomende mensenrechtenpolitiek in de jaren zeventig vooral toe aan de toegenomen welvaart na de Tweede Wereldoorlog en het daarmee gepaard gaande afnemen van het belang van materiële welvaartswaarden. De gevolgen van de toegenomen welvaart boden volgens Inglehart in de loop van de jaren zestig en zeker in de jaren zeventig ruimte voor de politiek om zich bezig te houden met mensenrechten. Inglehart ziet het dus vooral als een sociaaleconomisch proces. De opkomst van mensenrechten als onderdeel van het buitenlandbeleid waren daarbij simpelweg het resultaat van wat er gebeurd als mensen meer tijd hebben om na te denken.⁵ Er zijn meer van dergelijke monocausale theorieën. Bijvoorbeeld het argument dat koloniale schuldgevoelens voor Nederland leidend waren voor het opnemen van de rol van mensenrechtenbeschermer door westerse staten in de jaren zeventig.⁶ Daarnaast de theorie van Voorhoeve dat het bestaan van een internationaal-idealistische traditie van pacifisme, legalisme en moralisme maakte dat Nederland mensenrechten opnam binnen het buitenlandbeleid.⁷ Een ander bekend argument is dat het

---

³ Malcontent, *Op kruistocht in de Derde Wereld*, 11; Maarten Kuitenbrouwer, Nederland en de mensenrechten, 1795-1995, in: Maarten Kuitenbrouwer en M. Leenders (red.) *Geschiedenis van de mensenrechten. Bouwstenen voor een interdisciplinaire benadering* (Hilversum 1996), 156-201; J.J.C. Voorhoeve, *Peace, profits and principles: a study of Dutch foreign policy* (Leiden 1985), 220.

⁴ Malcontent, *Op kruistocht in de Derde Wereld*, 14.

⁵ Ronald Inglehart, *The Silent Revolution: Changing Values and Political Styles Among Western Publics* (Princeton 1977).

⁶ A.E. Pijpers, 'Dekolonisatie, compensatiedrang en de normalisering van de Nederlandse buitenlandse politiek' in: N.C.F. van Sas (red.), *De kracht van Nederland. Internationale positie en buitenlands beleid* (Haarlem 1991), 210-212.

⁷ Voorhoeve, *Peace, profits and principles: a study of Dutch foreign policy* (Leiden 1985).

Nederlandse buitenlandbeleid vooral gestuurd werd door internationale factoren zoals het willen wedijveren met het mensenrechtenbeleid van andere westerse landen.⁸

Er is een tweede school van historici, zij stellen dat een mix van factoren de mensenrechtenpolitiek in de jaren zeventig maakte tot wat het was. Peter Malcontent schreef hierbij een uitgebreide bijdrage in zijn boek *op kruistocht in de Derde Wereld: de reacties van de Nederlandse regering op ernstige en stelselmatige schendingen van fundamentele mensenrechten in ontwikkelingslanden*. Malcontent illustreerde daarbij ook reactie van kabinet-Den Uyl op de coup in Chili. Malcontent concludeerde dat mensenrechten een onderdeel uitmaakten van de motivering van het buitenlandbeleid, maar dat dit niet de enige motivering was. Het was volgens Malcontent een mix van interne en externe factoren “variërend van economische belangen tot de opstelling van westerse landen”. De buitenlandse politiek zou nog lange tijd niet van een moreel verheven benadering kunnen spreken volgens Malcontent.⁹

De derde school binnen deze discussie is een recente. Samuel Moyn plaatste er in 2010 namelijk een factor bij en liet die factor domineren. Moyn bepleitte eigenlijk precies wat Malcontent stellig ontkende, namelijk dat mensenrechten een moreel verheven benadering werden in de jaren zeventig. De opkomst van mensenrechten in het buitenlandbeleid van de jaren zeventig kwam volgens Moyn voort uit het failliet van de twee heersende ‘utopieën’, het kapitalisme en het communisme. De ‘apolitieke taal’ van mensenrechten bood vervolgens dissidenten en politici een nieuw discours om hun hoop op een betere wereld in te verpakken. Kortom, mensenrechten werden een onderdeel van het buitenlandbeleid omdat dit de laatste motivering was die was overgebleven.¹⁰ De theorie van Moyn blijft echter op meta-niveau hangen en betreft geen casestudy’s om het daadwerkelijke beleid te analyseren.

Deze studie wil in spelen op het gebrek aan casestudies bij de theorie van Moyn. Dit door de theorie van Moyn te analyseren aan de hand van de reactie van kabinet-Den Uyl op de mensenrechtenschendingen na de coup in Chili op 11 september. De hoofdvraag van deze scriptie is dan ook: biedt de theorie van Moyn een verklaring voor de reactie van het kabinet-Den Uyl op schendingen van mensenrechten in Chili na de coup op 11 september 1973?

Deze scriptie sluit zich bij Moyn aan in de zin dat er in de jaren zeventig iets bijzonders gebeurde op het gebied van mensenrechten in buitenlandbeleid. Dit vertaalde zich zowel in de motivering van politieke beloftes van kabinet-Den Uyl als in de motivering van

---

⁸ Duco Hellema, *Buitenlandse politiek van Nederland* (Utrecht 1995), 40-46.

⁹ Malcontent, *Op kruistocht in de Derde Wereld*, 237.

¹⁰ Samuel Moyn, *The Last Utopia: human rights in history* (Cambridge 2012).

handelingen in de praktijk. De stelling dat mensenrechten daadwerkelijk de enige motivering het buitenlandbeleid waren en dat er dus van een mensenrechtenutopie gesproken kan worden valt echter te nuanceren.

Om de hoofdvraag te kunnen beantwoorden is deze scriptie verdeeld in vier hoofdstukken, die elk een deelvraag beantwoorden. In hoofdstuk 1 zal de vraag worden beantwoord hoe de door Moyn geschetste mensenrechtenutopie in de jaren zeventig zich verhiel tot beleidsbeloftes van het kabinet-Den Uyl op het gebied van mensenrechten. In het tweede deel van deze scriptie zal worden gekeken hoe de beloftes met betrekking tot mensenrechten zich vertaalden in de praktijk aan de hand van de mensenrechtenschendingen in Chili. In hoofdstuk 2 zal de deelvraag worden beantwoord of mensenrechten tussen 11 september en 31 december 1973 de enige motivering waren in het buitenlandbeleid van kabinet-Den Uyl. In hoofdstuk 3 wordt de deelvraag beantwoord of mensenrechten in de langere nasleep, namelijk vanaf 1 januari 1974 tot 1 januari 1975 de enige motivering waren in het buitenlandbeleid van kabinet-Den Uyl. In hoofdstuk 4 zal worden geconcludeerd of de theorie van Moyn de reactie van kabinet-Den Uyl op de *casestudy* Chili kan verklaren.

Methodologie

Op 29 mei 1975 werd minister van Buitenlandse Zaken Max van der Stoep ondervraagd door Tweede Kamerlid Fred van der Spek in verband met de reactie van het kabinet ten opzichte van de mensenrechtenschendingen in Chili. Op de vraag van Van der Spek of het kabinet alles op alles had gezet om zich in te zetten op humanitair vlak in Chili antwoorde Van der Stoep bevestigend. Volgens Van der Stoep bleek dit uit de volgende drie aspecten. Ten eerste had de ambassade in Santiago in overleg met het kabinet mensen opgenomen die voor het Pinochet-regime op de vlucht waren geslagen. Ten tweede had het kabinet zich in publieke interventies in de Verenigde Naties (VN) en daarbuiten onomwonden en scherp uitgelaten over schendingen van mensenrechten in Chili. Ten derde had het kabinet opgetreden als initiatiefnemer van voorstellen tot veroordeling van de mensenrechtensituatie in Chili.¹¹ Door middel van empirisch bronnenonderzoek uit het archief van Buitenlandse Zaken zullen aanwijzingen tot deze drie factoren worden onderzocht.

Het gebruik van primair bronnenonderzoek is als volgt gemotiveerd. Tot *Op kruistocht in de Derde wereld* van Malcontent in 1998 bestond het onderzoek rondom de reactie van de Nederlandse Overheid op mensenrechtenschendingen uit openbare uitspraken in de pers,

---

¹¹ *Verslag der handelingen van de Tweede Kamer der Staten Generaal* (hierna: *HTK*) 1974-1975, 1320.

Kamerdebatten en interviews met betrokken ambtenaren en bewindslieden. Malcontent stelde dat in dergelijk onderzoek dat soort informatiebronnen niet altijd even betrouwbaar waren. Dit omdat een politicus of ambtenaar een actie op het gebied van mensenrechten mooier kan laten lijken dan dat achter de politieke schermen daadwerkelijk het geval is. Malcontent stelde daarom dat archiefonderzoek van meerwaarde, omdat hier de motivering die aan beleid ten grondslag ligt precies te vinden is.¹²

De codeberichten van het archief van het ministerie van Buitenlandse Zaken zal worden gebruikt om de precieze beleidsoverwegingen ten tijde van de coup te achterhalen. Daarnaast worden parlementaire stukken gebruikt om de communicatie van het kabinet naar de Eerste en Tweede kamer af te zetten tegen het daadwerkelijke beleid.

Deze scriptie analyseert binnen het archief van het ministerie van Buitenlandse Zaken en de parlementaire stukken de volgende actoren:

- het Kabinet-Den Uyl, daarbij vooral premier Den Uyl en minister van Buitenlandse Zaken Van der Stoel.
- Het ministerie van Buitenlandse Zaken in de communicatie met de Nederlandse ambassade in Chili.
- De Nederlandse ambassade in Santiago, Chili.
- Het parlement met verschillende partijen en facties, in deze context zal vooral onderzocht worden wat er naar het parlement werd gecommuniceerd vanuit het Kabinet-Den Uyl door middel van de parlementaire stukken.

Zie bijlage 1 voor de systematiek achter het archiefonderzoek.

Om de eerste deelvraag van deze scriptie te beantwoorden zal middels secundaire literatuur de context van de jaren zeventig en de theorie van Samuel Moyn uiteen worden gezet. Daarna zullen de beloftes gemaakt door het kabinet-Den Uyl ten opzichte van mensenrechten in deze context worden geplaatst.

Archiefonderzoek binnen de drie aspecten die door Van der Stoel werden aangedragen hebben tot de volgende punten van feitelijk handelen door het kabinet geleid. Ten eerste de afwegingen bij het herstellen van de betrekkingen met het Pinochet-regime in 1973. Ten tweede het opnemen van vluchtelingen aanvankelijk in 1973 tot op 19 juni 1974. Op die laatste datum hadden alle vluchtelingen op de ambassade namelijk vrijgeleide gekregen. Ten derde de door leden van het kabinet ondernomen initiatieven tot beëindiging van mensenrechtenschendingen in de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties (VN) en de

---

¹² Marjolein Groenendijk, *Nederland en de Rechten van de Mens in Chili en Argentinië* (Leiden 1984), 14.

Economische en Sociale raad van de Verenigde Naties (ECOSOC). Deze initiatieven deden zich vooral voor tot het eind van 1974. Na 1 januari 1975 zijn er meer initiatieven gedaan om het Pinochet-regime te stimuleren om mensenrechten te behartigen. Deze initiatieven zijn echter te omvangrijk voor deze studie en daarom uitgezonderd.

Inhoudelijk is dit onderzoek op de volgende twee punten afgebakend. Ten eerste ontbreken binnenlandse pressiegroepen uit deze studie. Dit betekent echter niet dat ze niet van invloed waren op het buitenlandbeleid. Daarnaast vallen de werking en inhoudelijke behandeling van internationale handhavingsmechanismen buiten deze scriptie. Dit omdat de onderzoeksvraag simpelweg geen ruimte biedt voor de werking van dergelijke mechanismen.

Hoofdstuk 1: Mensenrechten als politieke moraal van de jaren zeventig

Tussen het uitroepen van de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens (UVRM) in 1948 en de coup in Chili op 11 september 1973 kwam de mensenrechtendialoog grotendeels stil te liggen. De mensenrechtendialoog hervatte zich pas weer echt aan het eind van de jaren zestig. Dit hoofdstuk beschrijft de ontwikkeling van mensenrechten tussen van het uitroepen van de UVRM in 1948 tot het jaar 1973. Daarbij zullen de punten van Moyn worden aangehaald. Binnen deze ontwikkeling zal ook aandacht besteed worden aan de manifestatie van de PvdA als mensenrechtenpartij en de daaropvolgende beloftes van het kabinet-Den Uyl ten opzichte van mensenrechten. Hoe vertaalde *the Last Utopia* zich voorafgaand aan de coup in Chili in beloftes van het kabinet-Den Uyl?

1.1 De ontwikkeling van de mensenrechtenutopie

De UVRM was onderdeel van een bredere beweging die streefde naar een nieuw systeem van internationale vredeshandhaving, daarin vooral gestuurd door de verschrikkingen van de Tweede Wereldoorlog.¹³

Het waren vooral Amerikaanse ngo's en progressieve individuen uit westerse staten die de draad oppakten in de richting van een mensenrechten discours. Uit hun sociale omgeving kwam ook de oprichting van Verenigde Naties op 24 oktober 1945. De ruimte voor internationale samenwerking had een kleine 'window of opportunity': de Koude Oorlog had namelijk nog geen vaste gestalte had aangenomen.¹⁴

De UVRM roept op tot universele aanname van de rechten opgenomen in de tekst.¹⁵ De UVRM roept ondergetekenden op tot effectieve en universele behartiging van mensenrechten. Deze behartiging dient te geschieden door het nemen van progressieve en effectieve maatregelen door staten.¹⁶

Universaliteit komt terug in alle artikelen van de verklaring en dus ook in artikelen 1 en 2, waarin wordt verklaard dat ieder mens in vrijheid en met gelijke rechten geboren wordt en daarnaast dat iedereen op deze rechten aanspraak kan maken zonder uitzonderingen zoals ras, huidskleur, sekse, taal, religie politieke of andere mening, nationale of sociale herkomst, eigendom en geboorte of andere status. De UVRM is een resolutie van de Algemene

---

¹³ Reza Afshari, 'On historiography of Human Rights Reflections on Paul Gordon Lauren's The Evolution of International Human Rights: Visions Seen' *Human Rights Quarterly* 1(2007) 29, 1-67, aldaar 44.

¹⁴ Ibidem, 46.

¹⁵ Eva Brems, *Human Rights: Universality and Diversity* (Leuven 1999) 20.

¹⁶ UN General Assembly, *Universal Declaration of Human Rights*, 10 December 1948, 217 A (III), <http://www.refworld.org/docid/3ae6b3712c.html> (laatst bezocht: 10 mei 2018).

Vergadering van de Verenigde Naties en is niet op zichzelf afdwingbaar binnen internationaal recht.¹⁷ Het is daarom dat de doorwerking van deze rechten vooral bij lidstaten van het verdrag kwam te liggen. Hoewel de aanneming van de UVRM grootse vooruitzichten bood was het na 1948 nog maar de vraag hoe de rechten precies zouden doorwerken. De vooruitzichten bleken minder rooskleurig in de praktijk. Mensenrechten verkregen na de UVRM namelijk geen primaire positie op de politieke agenda of in het politieke bewustzijn en al snel naar de achtergrond.¹⁸

Dit heeft ertoe geleid dat er kritiek op de UVRM als bakermat van mensenrechten ontstond. Eén van de kritiekpunten is dat de UVRM enkel westerse waarden centraal stelde. Daarnaast hadden slechts achtenveertig landen de verklaring geratificeerd in 1948.¹⁹ Tegenstrijdig was dat de verklaring werd bekrachtigd door koloniale grootmachten. Koloniaal bezit stond volgens Moyn in de weg van de praktische naleving van mensenrechten.²⁰

Er was in de context van de jaren zestig, de zogeheten D tente, een een gestage toenadering tussen de Sovjetstaten en de Verenigde Staten en hun onderlinge bondgenoten. Belangrijker echter, volgens Moyn, was dat de Koude Oorlog en de retoriek van de strijd tussen communisme en kapitalisme de instemming van het volk verloor.²¹ Het vertrouwen in de natiestaat daalde tot een crisis-niveau. Mensen wilden de politieke instelling die gehandhaafd werd gedurende de Koude Oorlog verlaten en zochten een nieuw doel om in te geloven. In 1968 kwam dit tot een hoogtepunt: er werden vanuit de bevolking een nieuwe politieke moraal geëist. Een moraal die het belang van de burger voorop stelde, niet het belang van de natiestaat. Dit betekende echter niet dat men de natiestaat wilde afschaffen. Het ging hier om internationale rechten van het individu die inroepbaar waren tegen de staat, dat was nieuw.²² De roep om een nieuwe politieke moraal was de primaire reden voor de opkomst van mensenrechtenutopie. Mensenrechten boden namelijk precies de moraal die aansloot bij de behoeftes die bestonden.²³

---

¹⁷ Jack Donnelly, *Universal Human Rights in Theory and Practice* (New York 2013), 26.

¹⁸ Afshari, On historiography of Human Rights, 48.

¹⁹ United Nations Bibliographic Information System, Universal Declaration of Human Rights: resolution / adopted by the General Assembly
<http://unbisnet.un.org:8080/ipac20/ipac.jsp?&profile=voting&uri=full=3100023~%21909326~%210&ri=1&aspect=power&menu=search&source=~%21horizon>

²⁰ Samuel Moyn, 'the Return of the Prodigal: The 1970s as a Turning Point in Human Rights History', in: Jan Eckel en Samuel Moyn (red.) *The Breakthrough. Human Rights in the 1970s* (Philadelphia 2013), 6.

²¹ Malcontent, *Op kruistocht in de Derde Wereld*, 30.

²² Moyn, *The Last Utopia*, 212-213.

²³ Malcontent, *Op kruistocht in de Derde Wereld*, 30.

Volgens Moyn waren de ontwikkelingen in de jaren zestig een voorbode van de opkomst van de mensenrechtenutopie in de jaren zeventig. Hoe kwam deze mensenrechtenutopie nu precies tot uiting? Het antwoord is vrij simpel volgens Moyn: mensenrechten werden in de jaren zeventig namelijk vertaald tot politiek beleid. Zo werd ook op overheidsniveau idealisme ten opzichte van mensenrechten omgezet in pragmatisme. Volgens Moyn verving de mensenrechtenmoraal de moraal van de natiestaat.²⁴ De populariteit van het woord mensenrechten alleen al brak records over de loop van de jaren zeventig in het Anglo-Amerikaanse nieuws (zie bijlage 2).

1.2 Nederland, de PvdA en beloftes van een mensenrechtenutopie?

Alhoewel de Nederlandse regering vanaf de tweede helft van de jaren zestig langzaam tot een actievere mensenrechtenpolitiek overging, bleven mensenrechten veelal een ondergeschikte rol spelen.²⁵ Het kabinet-Biesheuvel dat aantrad in 1971, was het eerste kabinet dat mensenrechten in de regeringsverklaring opnam. Mensenrechten waren volgens dit kabinet iets wat “dringend ons aller dacht opeist”.²⁶ Dit kabinet echter al in 1972, nog voordat er duidelijk beleidsmatige stappen waren genomen.²⁷

Mensenrechten kwamen in een stroomversnelling met het aantreden van het progressieve kabinet-Den Uyl op 11 mei 1973.²⁸ Dit kabinet werd gevormd door PvdA, D’66, PPR, KVP en ARP. Het progressieve karakter van dit kabinet was te danken aan het feit dat de PvdA als winnaar uit de verkiezingen in 1972 was gekomen. Zeven van de zestien ministersposten werden bekleed door leden van de PvdA.²⁹ Het buitenlandbeleid kwam voor het eerst ook in handen van de PvdA met Van der Stoep als minister van Buitenlandse Zaken, Henk Vredeling als minister van Defensie en Jan Pronk als minister van Ontwikkelingssamenwerking.

De progressieve houding van de socialisten ten opzichte van de behartiging van mensenrechten kwam niet uit de lucht vallen. De PvdA had een verandering doorgemaakt in de jaren zestig. De ideologische wijzigingen van de PvdA werden ingezet nadat een georganiseerde groep jongeren onder de naam Nieuw Links in 1966 de brochure *Tien over*

---

²⁴ Moyn, *The Last Utopia*, 214.

²⁵ Malcontent, *Op kruistocht in de Derde Wereld*, 33 & 38.

²⁶ *HTK 1970-1971*, 135.

²⁷ Malcontent, *Op kruistocht in de Derde Wereld*, 37.

²⁸ *Ibidem*, 24.

²⁹ *Ibidem*, 49.

Rood publiceerde.³⁰ Deze publicatie besteedde onder het kopje “samenzwering voor de vrede” aandacht aan de UVRM en wees erop dat Nederland bij lange na niet aan de gestelde idealen voldeed en daarentegen vooral trouw de Verenigde Staten volgde.³¹ Daarnaast stelde het een progressieve realisatie van mensenrechten te beogen.³² Daarnaast behoorde Nederland volgens Nieuw Links een sterke positie tegen dictaturen in te nemen.³³

Onder de druk van Nieuw Links ging de PvdA overstag; de PvdA profileerde zich als één van de progressieve drie. De progressieve drie bestaande uit PvdA, D’66 en de PPR publiceerde het toonaangevende regeerakkoord *Keerpunt 1972*. In dit akkoord kwamen mensenrechten centraal aan de orde. Volgens dit akkoord moest Nederland zoveel mogelijk streven naar het naleven en beschermen van de rechten van de mens.

Joop den Uyl sprak de volgende woorden uit in de regeringsverklaring: “uitgangspunt voor het buitenlands beleid van het kabinet is in deze situatie de nauwe samenhang tussen vrede, veiligheid, rechtvaardige verdeling van de welvaart, wereldrechtsorde en respect voor de fundamentele mensenrechten”.³⁴

Den Uyl en andere leiders van het kabinet, met name minister van Buitenlandse Zaken Max van der Stoep, stelden mensenrechten voor als een universele standaard tegen welke alle staten zich zouden moeten meten, ongeacht hun ideologische overtuigingen.³⁵

Binnen de ambtstermijn van Kabinet-Den Uyl werden voor het eerst in de geschiedenis beleidsprincipes op het gebied van mensenrechten op papier gezet. Er werd bijvoorbeeld erkend dat er een onverbreekelijke band bestond tussen burgerlijke en politieke rechten enerzijds en economische en sociale rechten anderzijds.³⁶

---

³⁰ Malcontent, *Op kruistocht in de Derde Wereld*, 49-50.

³¹ Hans van den Doel en Han Lammers (red.), *Tien over rood. Uitdaging van Nieuw Links aan de PvdA* (Amsterdam 1966), 63.

³² *Ibidem*, 64.

³³ *Ibidem*, 65.

³⁴ *HTK 1972-1973*, 1566.

³⁵ Malcontent, *Op kruistocht in de Derde Wereld*, 255.

³⁶ Jacco Pekelder, Remco Raben & Mathieu Segers (red.), *De wereld volgens Nederland* (Amsterdam 2016), 132.

1.3 Conclusie

Na het stilvallen van de mensenrechten discours na het aannemen van de UVRM in 1948 werd de draad in de jaren zeventig toch weer opgepakt. Moyn ziet hier de opkomst van een mensenrechtenutopie omdat toen de idealen van mensenrechten werden vertaald in politiek beleid. Zo kwamen mensenrechten op zichzelf te staan en werden ze een levendig onderdeel van de politieke dialoog. In Nederland was deze ontwikkeling al in beperkte mate zichtbaar door de houding van kabinet-Biesheuvel. Dit kabinet viel echter voordat het daadwerkelijk stappen op het gebied van mensenrechten kon ondernemen. Zo werden mensenrechten pas echt een onderdeel van het buitenlandbeleid met het aantreden van het progressieve kabinet-Den Uyl in 1973. Deze ontwikkeling werd belichaamd door de beloftes tot beleidsmatige stappen op het gebied van mensenrechten in Keerpunt 1972, door de regeringsverklaring van premier Joop den Uyl en door de overwegend progressieve houding van het kabinet met het buitenlandbeleid in handen van Van der Stoel.

Mooie beloftes van het kabinet-Den Uyl zijn echter niet voldoende om te kunnen spreken van een mensenrechtenutopie zoals Moyn betoogt, daarvoor is van belang om de praktijk te analyseren. Om dit vast te stellen zal in hoofdstuk 2 en 3 het daadwerkelijke buitenlandbeleid gevoerd door kabinet-Den Uyl naar aanleiding van de coup in Chili op 11 september 1973 worden geanalyseerd.

Hoofdstuk 2: de coup en de reactie van Kabinet-Den Uyl tot 1 januari 1974

Salvador Allende werd op 24 oktober 1970 op constitutionele wijze geïnstalleerd als president van de republiek Chili. Allende wilde in Chili een socialistische utopie realiseren. Door dit streven kwam zijn presidentschap al vanaf het begin onder druk te staan. De oppositie beschuldigde Allende ervan uit te zijn op een marxistische dictatuur.³⁷

De *Unidad Popular*-coalitie voerde onder leiding van Allende grote hervormingen door, waaronder het nationaliseren van grote bedrijven en landbouwhervormingen. Het waren vooral de Verenigde Staten die hier de dupe van werden. De Verenigde Staten hadden op dat moment de meeste invloed in Latijns-Amerika en waren mede door de nationaliseringspraktijken fel gekant tegen de socialistische president in eigen achtertuin.³⁸ Ook Nederlandse bedrijven als Unilever, Shell en Philips hadden economische belangen in Chili. Deze bedrijven werden echter niet geraakt door de nationalisaties.³⁹ Na het aantreden van kabinet-Den Uyl, die de socialistische ideologie van Allende deelde, werden de banden met Chili meer dan voorheen aangetrokken.⁴⁰

Na aanvang van de regeringsperiode van kabinet-Den Uyl nam de politieke onrust in Chili toe. Dit uitte zich onder andere in aanhoudende stakingen, onenigheid binnen de *Unidad Popular*-coalitie zelf, hoge inflatie en een groot tekort aan goederen. Hierdoor ontstond een maatschappelijke ontwrichting.⁴¹

In dit hoofdstuk zal de balans worden opgemaakt ten aanzien van de directe nasleep van de coup. De focus ligt daarbij op de vraag of mensenrechten de enige motivering waren in het buitenlandbeleid van het kabinet-Den Uyl tussen 11 september en 31 december 1973.

2.1 Machtsovername Pinochet; mensenrechten onder een schrikbewind

De spanningen in Chili bereikten een hoogtepunt op 11 september 1973. Toen werd de democratisch gekozen regering van Allende op gewelddadige wijze afgezet. De macht kwam in handen te liggen van generaal Pinochet en zijn junta na een militaire overname van het presidentiele paleis La Moneda. Allende maakt tijdens deze overname een einde aan zijn leven en veel van zijn directe staf sneuvelde tijdens het gevecht in La Moneda of werd na overgave gevangengenomen.

---

³⁷ Malcontent, *Op kruistocht in de Derde Wereld*, 145.

³⁸ Duco Hellema en Toby White (red.), *'Onmachtig om te helpen': Nederlandse reacties op de socialistische dreiging* (Amsterdam 1995), 106.

³⁹ Ibidem, 108.

⁴⁰ Malcontent, *Op kruistocht in de Derde Wereld*, 149.

⁴¹ Hellema en White, *'Onmachtig om te helpen'*, 111.

Het Pinochet-regime zette een schrikbewind in. Het regime stelde een klopjacht in naar elke Allende-volger of anderzijds linksgeoriënteerde Chileen. Daarnaast werd het parlement opgeheven, de vakbonden ontbonden, censuurmaatregelen opgelegd aan de pers en onderwijsinstellingen onder militaire controle gesteld.⁴² Ambassademedewerker Ad Hoytink deed verslag van het nieuwe regime op 14 september 1973. Hij deelde mede dat het aantal slachtoffers van de coup relatief groot was. Onbevestigde berichten spraken over 5000 mensen in Santiago alleen al. Hieronder vielen vooral linkse arbeiders, bewoners van krottenwijken en studenten. Mensen uit de *Unidad Popular*-coalitie inclusief het kabinet, leiders partijen en vakcentrales en andere hoge overheidsfunctionarissen waren gearresteerd. Zij die nog niet waren gearresteerd werden fanatiek opgespoord.⁴³ Hoytink rapporteerde dat de junta met buitensporige hardheid optrad. Hoytink deed rapport van meerdere bombardementen direct na de coup. Eén van die bombardementen was uitgevoerd op een krottenwijk vanwege de verdenking van verboden wapenbezit. Ook werden als represaille op geweld vanuit de bevolking gevangenen gefusilleerd.⁴⁴

Een duidelijk schets van de mensenrechtenschendingen gepleegd door het Pinochet-regime bleek uit de brief van 30 december 1973 geschreven door de weduwe van voormalig president Allende Hortensia Allende. Zij schreef deze brief aan Kurt Waldheim, secretaris-generaal van de Verenigde Naties. In deze brief deed Allende een oproep aan de Verenigde Naties en haar lidstaten om iets te ondernemen tegen de mensenrechtenschendingen.

Allereerst schetste Allende hoe stelselmatig en zonder pardon Chilenen werden neergeschoten die wapens droegen zonder enige vorm van waarschuwing en al helemaal zonder enige vorm van een gerechtelijke procedure. Daarnaast wijdde Allende uit over het gevangenhouden van Chileense politici op een eiland dichtbij Antarctica. Op dit eiland waren gevangenen volgens haar blootgesteld aan barbaarse omstandigheden en zonder enige aanklacht of proces opgesloten. Daarnaast werden Chileense burgers zonder enige vorm van proces blootgesteld aan de meest harde straffen. Ook bracht Allende naar voren dat politieke gevangenen stelselmatig gemarteld werden. Tot slot wees de brief op de vestiging van concentratiekampen Pisagua, Chacabuco, Islas de Quirinquas en Santa Mariá.⁴⁵ Er was ook

---

⁴² Malcontent, *Op kruistocht in de Derde Wereld*, 146.

⁴³ Nationaal Archief, Den Haag, Ministerie van Buitenlandse Zaken: Code-archief 1965-1974, nummer toegang 2.05.313, inventarisnummer 1566, codebericht 14 september 1973 Hoytink aan Van der Stoel.

⁴⁴ NL-HaNA, Buza / Code-archief 1965-1974, 2.05.313, inv.nr. 1566, codebericht 14 september 1973 Hoytink aan Van der Stoel inzake bombardementen.

⁴⁵ NL-HaNA, Buza / Code-archief 1965-1974, 2.05.313, inv.nr. 24328, 30 december 1973 brief Hortensia Allende Mexico-Stad aan mr. Kurt Waldheim, New York.

sprake van stelselmatige verdwijning van Allende-sympathisanten en links georiënteerde Chilenen. Naar schatting van de Internationale Commissie van Juristen werden in de eerste zes maanden na de coup ongeveer 60.000 mensen gearresteerd.⁴⁶

2.2 De reactie van het kabinet-Den Uyl

Na de militaire overname van Pinochet beëindigde het kabinet-Den Uyl stante pede alle financiële kredieten naar Nederlandse bedrijven die betrokken waren bij het exporteren van goederen naar Chili. Daarnaast werd de ontwikkelingssamenwerking per direct gestopt.⁴⁷

Ambassadeur Louis Goedhart was op het moment van de coup niet aanwezig in Santiago. Hij was op vakantie op Curaçao, nadat hij zich terug naar Santiago wilde begeven stond hij een week voor een gesloten Chileense grens.⁴⁸ Hoytink was, zoals in de vorige paragraaf al naar voren kwam, op het moment van de coup wel aanwezig. Jan van der Putten, correspondent van de *NRC* en aanwezig tijdens de coup, zag dat Hoytink dag en nacht bezig was om zo veel mogelijk mensen te redden. Over de niet-aanwezige Goedhart merkte Van der Putten het volgende op:

na zijn terugkomst nam hij eerst een duik in het zwembad en dronk een glas whisky. Daarna maakte hij een rijtoer door de stad en kwam terug met de mededeling: “de militairen hebben het aardig gedaan”. De sfeer op de ambassade was niet pro-Allende.⁴⁹

Vanuit het kabinet-Den Uyl leek er juist veel sympathie te bestaan voor het sociale experiment van Allende. Het kabinet was dan ook met schok vervuld toen Allende viel. Deze verontwaardiging bleek uit de toespraak van Van der Stoel op de vergadering van de Tweede Kamer: “de Regering is met afschuw vervuld over dit gebeuren”.⁵⁰ Minister Den Uyl betreurde dat het vreedzame bestaan in Chili tot een einde was gekomen. Hij zei in de vergadering van de Eerste Kamer: “waar vrijheid bestond, heerst nu brute terreur”.⁵¹

In de volgende paragrafen zal uiteen worden gezet hoe de afschuw binnen het kabinet zich vertaalde in actie op het gebied van mensenrechten.

---

⁴⁶ Amnesty International, *Het Jaarboek van de politieke gevangenen, 1975-1976*, 108.

⁴⁷ Baehr, Castermans-Holleman en Grunfeld, ‘Human rights’, 998.

⁴⁸ Hellema en White, *‘Onmachtig om te helpen’*, 113.

⁴⁹ Annet Bleich, *De stille diplomaat Max van der Stoel 1924-2011* (Amsterdam 2018), 212.

⁵⁰ *HTK 1972-1973*, 2539.

⁵¹ Verslag der handelingen van de Eerste Kamer der Staten Generaal (hierna: *HEK*) 1972-1973, 55.

2.2.1 Het opnemen van vluchtelingen

De toestroom van vluchtelingen naar ambassades ving al snel na het bombardement van La Moneda aan. Deze bombardementen op het presidentieel paleis waren uitgevoerd om Allende ten val te brengen. Het was direct duidelijk dat het om politieke vluchtelingen ging die vreesden voor hun meest primaire mensenrechten, namelijk het recht op leven en een eerbiediging van de lichamelijke integriteit. De Zweedse ambassade in Santiago opende direct de deuren voor de opvang van vluchtelingen. De Nederlandse ambassade maakte deze beslissing veel minder snel.⁵² Er werd echter al snel een verzoek gedaan aan Van der Stoep gedaan om andere keuzes te maken aangaande de niet-Nederlandse vluchtelingen in Chili.

De reactie op het wel of niet toelaten van niet-Nederlandse vluchtelingen op de ambassade in Santiago was op 15 september 1973 nog een resolute nee: “asielverlening aan niet-Nederlanders niet mogelijk ingevolge terzake bestaande instructies, gastvrijheid aan Nederlanders uiteraard wel verlenen”. Met bestaande instructies werd verwezen naar de al jaren door de Nederlandse regering gevolgde politiek om geen asiel te verlenen aan politieke vluchtelingen op Nederlandse ambassades. Daarnaast lag er een juridisch probleem, Nederland was namelijk niet aangesloten bij de verdragen van Montevideo (1933) en Caracas (1954).⁵³ In deze verdragen waren afspraken gemaakt over het verlenen van asiel op het zuidelijk halfrond en het daarop volgende verlenen van vrijgeleidebrieven. Omdat Nederland geen partij was bij deze verdragen zou het lastig worden om vrijgeleide te verkrijgen voor vluchtelingen op de ambassade. Vrijgeleide zou dan afhangen van de inzet van de ambassadeur.⁵⁴ Toch werd het bestaande beleid op 16 september al omgegooid. Van der Stoep stelde te zijn omgegaan na een bericht van Hoytink die de situatie in Chili vergeleek met de Nederlandse bezetting tijdens de Tweede Wereldoorlog. Hoytink deed dit door het onschuldig vastzetten van politieke tegenstanders met *schutzschaft* te vergelijken. Daarnaast vergeleek hij de missie van het Pinochet-regime om het land te ‘zuiveren’ van linkse extremisten met *die Juden sind unser unglueck*.⁵⁵

---

⁵² Hellema & White (red.), *‘Onmachtig om te helpen’*, 106.

⁵³ *Ibidem*, 113.

⁵⁴ Malcontent, *Op kruistocht in de derde wereld*, 156.

⁵⁵ Vertaling van deze zin: de Joden zijn ons ongeluk (eigen vertaling); NL-HaNA, Buza / Code-archief 1965-1974, 2.05.313, inv.nr. 1566, 17 september 1973 codebericht Hoytink aan Van der Stoep.

Van der Stoel gaf daarop de instructie om:

ingeval van een voortgaande onoverzichtelijke situatie ten aanzien van het optreden der junta tegen politieke tegenstanders, aan personen (niet-Nederlanders) die u met een verzoek tot asiel benaderen en waarvan u met redelijke mate van zekerheid verwacht dat zij nu vanwege politieke werkzaamheden of instelling in acuut levensgevaar verkeren, tijdelijke huisvesting te verlenen.⁵⁶

Daarnaast instrueerde Van der Stoel Goedhart om te peilen wat de houding van België, Denemarken, Groot-Brittannië en andere westerse landen ten opzichte van dit probleem was. Verder vroeg Van der Stoel concreet naar de praktijken rondom het waarborgen van de rechten van Chilezen door van het nieuwe regime, namelijk naar: “speciale rechtspraak, gelegenheid tot emigratie of vlucht, dan wel geleidelijke re-integratie in het politieke leven van het land”. In het laatste geval ging het vooral om de politieke tegenstanders van Pinochet. Ook gaf Van der Stoel aan dat vluchtelingen die niet in levensgevaar verkeren het niet aan “directe barmhartigheid” behoefte te ontbreken.⁵⁷

Dit betekende echter nog niet dat de deur van de ambassade helemaal was geopend voor niet-Nederlandse vluchtelingen. Er zou nu per geval een afweging gemaakt worden door ambassadeur Goedhart. De manier van afwegen werd al snel ter discussie gesteld. Eind september 1973 bezocht PvdA-kamerlid André van der Louw Chili als leider van een informatieve missie rondom de gebeurtenissen na het vallen van Allende. Van der Louw werd bij zijn hotel benaderd door een aantal prominente aanhangers van Allende die op de vlucht waren geslagen. Van der Louw verzocht Goedhart om deze vluchtelingen toegang te verschaffen tot de Nederlandse ambassade. Goedhart besloot dat deze prominente Allende-aanhangers niet in acuut levensgevaar verkeerden.⁵⁸ Van der Louw verzocht, na de afwijzing van Goedhart, de Zweedse ambassadeur Harald Edelstam om deze vluchtelingen op te nemen. Deze accepteerde het verzoek direct.⁵⁹ Bij terugkeer van Van der Louw in Nederland brak de discussie over deze situatie los. Goedhart kreeg felle kritiek vanuit de Tweede Kamer waar

---

⁵⁶ NL-HaNA, Buza / Code-archief 1965-1974, 2.05.313, inv.nr. 1779, 17 september 1973 codebericht Van der Stoel aan Goedhart.

⁵⁷ NL-HaNA, Buza / Code-archief 1965-1974, 2.05.313, inv.nr. 1779, 17 september 1973 codebericht Van der Stoel aan Goedhart.

⁵⁸ NL-HaNA, Buza / Code-archief 1965-1974, 2.05.313, inv.nr. 1566, codebericht 10 oktober 1973 Goedhart aan Van der Stoel.

⁵⁹ Caroline van der Schans, ‘Geen bloedappels uit Chili’. Een onderzoek naar het beleid van kabinet-Den Uyl (1973-1977) ten opzichte van het Pinochet-regime (1973-1990) in Chili (Doctoraalscriptie Geschiedenis van de Internationale Betrekkingen, Utrecht 2006), 42.

zijn handelen door de fracties van de PSP en de CPN zwaar werd veroordeeld.⁶⁰ Van der Stoel verdedigde het handelen van Goedhart in deze kwestie; de Allende-aanhangers waren namelijk allen lid waren van de Chileense Radicale Partij. Deze partij was niet buiten de wet gesteld door het Pinochet-regime, daardoor kon er niet gesproken van acuut levensgevaar.⁶¹ Deze rechtvaardiging voor het handelen van Goedhart was blijkbaar niet voldoende, op 16 oktober 1973 werd het vluchtelingenbeleid namelijk verder versoepeld. Er mocht tijdelijke huisvesting worden verleend aan hen van wie een redelijke mate van zekerheid bestond dat zij wegens hun politieke instelling of werkzaamheden tijdens het vorige bewind werden vervolgd. Daarnaast waren hen ten aanzien van wie gegronde vrees bestond dat zij om hun politieke instelling of werkzaamheden “ernstige moeilijkheden te duchten hadden” nu welkom op de ambassade. Het criterium acuut levensgevaar kwam dus te vervallen. Van der Stoel stelde dat de aanpassing van het vluchtelingenbeleid te maken had met de iets overzichtelijker wordende toestand in Chili.⁶² Er werd nergens verdere invulling gegeven aan wat precies de situatie overzichtelijker had gemaakt. Van der Stoel was er na de verruiming van 16 oktober op gericht om zo nauwkeurig mogelijk te werk te gaan aangaande vluchtelingen. Op 31 oktober gaf hij aan dat de afweging voor het opnemen van vluchtelingen een lastige was, het was volgens hem nu eenmaal lastig om uit te maken wanneer er sprake was van misdadigers en wanneer van slachtoffers van politieke vervolging. Dit omdat onder het Pinochet-regime, vele actieve Allende-aanhangers het label crimineel ontvingen. Daarom moesten vluchtelingen eerst voorlopig worden opgevangen, waarna overleg met Van der Stoel zou plaatsvinden om vervolgens tot een definitieve beslissing te komen.⁶³

Vluchtelingen die werden toegelaten op de Nederlandse ambassade werden ambassadegasten genoemd. Vanuit de veilige haven van de Nederlandse ambassade werd getracht om vrijgeleidebrieven te bemachtigen bij het Pinochet-regime, zodat de ambassadegasten veilig het land zouden kunnen verlaten.

Was het Van der Stoel in zijn beslissingen nu principieel om de mensenrechten te doen? In de eerste instantie leek dat niet het geval. Zweden opende direct de deuren van de ambassade. Voor Nederland was het antwoord eerst nog een resolute nee. Toch werd een Nederlandse diplomatieke traditie doorbroken naar aanleiding van een vergelijking met

---

⁶⁰ *HTK* 1972-1973, 2565.

⁶¹ *HEK*, 1973-1974, 55.

⁶² NL-HaNA, Buza / Code-archief 1965-1974, 2.05.313, inv.nr. 1779, 16 oktober 1973 codebericht Van der Stoel aan Santiago.

⁶³ NL-HaNA, Buza / Code-archief 1965-1974, 2.05.313, inv.nr. 1779, 31 oktober 1973 codebericht Van der Stoel aan Goedhart.

Nederland onder de bezetting en de bezorgdheid rondom de mensenrechtensituatie in Chili. Acuuu levensgevaar was de nieuwe norm. Het doorbreken van een jarenlange diplomatieke traditie zou kunnen worden aangedragen als een principiële mensenrechtenkeuze. Het feit dat een persoon niet in acuuu levensgevaar verkeerde betekende niet dat er geen sprake was van gevaar voor de waarborging van zijn of haar fundamentele mensenrechten. Dit nuanceert de these van Moyn dus al direct. Nadat de ‘foute’ afweging van Goedhart onder zware kritiek binnen de Kamer kwam te staan werd het beleid plotseling omgegooid. Na 16 oktober werd het criterium voor het opnemen van vluchtelingen enorm versoepeld. Hier leek waarborgen van het welzijn van de mens vóór diplomatieke of andere belangen te zijn komen te staan. Dit is een argument die lijkt te getuigen van een zuivere mensenrechtenoverweging in buitenlandbeleid. Echter, het daaraan voorafgaande proces is nog te wisselvallig en gestuurd door een mix van factoren, zoals de houding van andere westerse landen en de druk uitgeoefend door de Tweede Kamer.

2.2.2 Voortzetting van de betrekkingen met het Pinochet-regime

De afwegingen die gemaakt werden rondom het voortzetten van de betrekkingen met het Pinochet-regime bevatte grotendeels humanitaire factoren. Al op 13 september 1973 was er een nota naar alle diplomatieke vertegenwoordigingen in Santiago gestuurd. In deze nota werd door het Pinochet-regime verzocht om de vriendschappelijke banden met Chili te continueren. Er werd vanuit kabinet-Den Uyl ten opzichte van dit verzoek een afwachtende houding aangenomen. Om betrekkingen voort te zetten was het vanuit diplomatieke traditie genoeg dat het Pinochet-regime de feitelijke macht in handen had. De naleving van dit criterium werd door Van der Stoel echter zo lang mogelijk genegeerd. Van der Stoel stelde zich op het standpunt dat de situatie in Chili nog te onoverzichtelijk was.⁶⁴

Goedhart drong aan op erkenning van het Pinochet-regime. Zo berichtte hij Van der Stoel op 22 september 1973 dat zijn contact met de autoriteiten in Chili bemoeilijkt zou worden als Nederland zou achterblijven bij andere E.E.G landen. Hier ontstond, net als bij het opnemen van de ambassadegasten, een afweging voor Van der Stoel. Als Nederland de betrekkingen zou voortzetten dan zou het eenvoudiger worden om beloftes van vrijgeleide te verkrijgen voor de ambassadegasten. Daarnaast zou het makkelijker worden om Nederlanders te repatriëren die dringend het land uit moesten. Aan de andere kant zou het voortzetten van de betrekkingen ook een indirecte instemming met de mensenrechtenschendingen van het

---

⁶⁴ Maccontent, *Op kruistocht in de Derde Wereld*, 154.

regime betekenen. Op 9 oktober berichtte Goedhart wederom over de eventuele negatieve gevolgen van het uitblijven van een erkenning door Nederland. Goedhart maakte kenbaar dat de houding van het kabinet zou resulteren in de uitzetting van Goedhart uit Chili. De ambassade zou dan zonder ambassadeur komen te staan. Hij moedigde het kabinet aan zo spoedig mogelijk de betrekkingen met het Pinochet-regime voort te zetten.⁶⁵ Op 10 oktober werd het herstel van de betrekkingen in de Tweede Kamer besproken. Den Uyl kaartte naar aanleiding van vragen in de Kamer de verhouding tussen de Nederlandse Regering en het nieuwe regime in Chili aan. Den Uyl noemde dit een “buitengewoon belangrijke zaak”. Den Uyl gaf aan dat het optreden van de junta getuigde van een “beestachtige mentaliteit”. De kwestie van voortzetting van de betrekkingen had, volgens Den Uyl, het kabinet dan ook al beziggehouden vanaf het uitbreken van de coup. Bijzonder is de hierop volgende uitspraak van Den Uyl: “kort nadat het nieuwe regime de feitelijke macht had gegrepen, is de vraag aan de orde gekomen, of Nederland de betrekkingen met Chili wenste voort te zetten”. Er was dus al aan het eerdergenoemde formele criterium voor voortzetting van de betrekkingen voldaan. Toch was er door het kabinet een nieuwe beleidsregel aan verbonden, namelijk dat na het feitelijk aan de macht komen er opnieuw afwegingen dienden te worden gemaakt of de betrekkingen konden worden voortgezet. Dit was dus een compleet nieuwe inslag aan een formeel criterium, die een analyse van de humanitaire omstandigheden zou toestaan voordat betrekkingen zouden worden hersteld.

Italië en Nederland waren op 10 oktober 1973 de enige landen binnen de E.E.G. die de betrekkingen met Chili nog niet formeel hadden voortgezet. Toch zouden deze weer worden voortgezet. Den Uyl zette precies uiteen hoe het kabinet tot dit besluit was gekomen. Dit besluit was, volgens Den Uyl, enkel gekleurd door humanitaire overwegingen. Den Uyl stelde: “de beslissing wordt alleen gemotiveerd door de wil om mensen die vervolgd worden en in nood zijn te hulp te komen”.⁶⁶

Het is lastig deze handelingen te analyseren in het licht van de theorie van Moyn. Er is niets te vinden in de code-berichten wat de stelling van Den Uyl ontkracht dus lijkt de theorie van Moyn te worden bevestigd. Daarnaast pleit de afwachtende houding van het kabinet na het voldoen aan het formele criterium van feitelijke macht door een Pinochet-regime voor een pure mensenrechtenoverweging. Toch is hier een nuance te plaatsen, er was namelijk nog een andere optie mogelijk die harder zou zijn geweest in het licht van mensenrechten. Zo had het

---

⁶⁵ NL-HaNA, Buza / Code-archief 1965-1974, 2.05.313, inv.nr. 1566, code-bericht 9 oktober 1973 Goedhart aan Van der Stoel.

⁶⁶ *HTK* 1972-1973, 162.

kabinet de zaken op zijn beloop kunnen laten en daarbij de betrekkingen kunnen continueren. Dan had het kabinet geen enkel teken in de richting van vriendschap met het regime getoond. Hierop had Nederland wel zijn diplomatieke post verloren door gedwongen uitzet van Goedhart uit Chili. Dan zou de ambassadeur geen enkele hulpverlening meer hebben kunnen verrichten, wat zinloos was uit humanitair oogpunt. Geconcludeerd kan worden dat het antwoord of hier aan de theorie van Moyn werd voldaan ergens in het midden tussen een combinatie van factoren en een pure mensenrechten motivatie in ligt.

2.3 Nederland als initiatiefnemer in de VN in 1973

Van der Stoel communiceerde vanaf 19 oktober 1973 met de Nederlandse vertegenwoordiger bij de VN Robbert Fack over de situatie in Chili. Van der Stoel was van mening dat in de Algemene Vergadering van de VN niet gezwegen zou mogen worden over de mensenrechtensituatie in Chili. Daarnaast wilde Van der Stoel niet dat de indruk zou bestaan dat schendingen van mensenrechten in Chili “enkel een preoccupatie van de Oostbloklanden zou vormen”. Toch wenste Van der Stoel niet te uitgesproken zijn in de VN omdat dit de hulpverleningspositie van de ambassade in Santiago zou kunnen schaden. Hij doelde hier op de hulpverlening aan vluchtelingen. Volgens Van der Stoel was het daarom van belang om na te gaan of meerdere westerse landen de mensenrechtenschendingen in Chili in de Algemene Vergadering wilden bespreken of veroordelen.⁶⁷ Op 31 oktober instrueerde Van der Stoel ambassadeur Fack echter al de mensenrechtenschendingen niet ter bespreking te brengen binnen de VN. Dit omdat er nog te veel vluchtelingen voor de junta op de ambassade verbleven. Van der Stoel stelde wel dat in een later stadium, indien de taken van de ambassade met betrekking tot vluchtelingen waren afgenomen, de mensenrechtenschendingen wel ter sprake gebracht konden worden in de Algemene Vergadering. Uit deze beleidskeuze van Van der Stoel lijkt een nuancering van de stelling van Moyn op zijn plaats. Het is zeker dat mensenrechten een bijzondere plaats innamen binnen de reactie van Van der Stoel, maar andere aspecten waren ook van belang. Zoals het voorop willen blijven bij Oostbloklanden. Daarnaast zou, als mensenrechten echt zo op zichzelf werden nagestreefd, Van der Stoel zich niet zo hebben laten leiden door de mening van andere westerse landen. In de verdere afweging leken mensenrechten echter wel een ‘puur’ onderdeel uit te maken van de overweging van Van der Stoel. De mensenrechten van de vluchtelingen op de ambassade

---

⁶⁷ NL-HaNA, Buza / Code-archief 1965-1974, 2.05.313, inv.nr. 24328 codebericht 19 oktober 1973 Van der Stoel aan ambassadeur Fack.

zouden namelijk door een veroordeling te veel in gevaar komen. Deze humanitaire factoren werden dan ook vooralsnog voorop gezet.

2.4 Conclusie

De regering-Allende viel na het bombardement uitgevoerd op het presidentiële paleis. De feitelijke macht kwam in handen te liggen bij de militaire junta onder leiding van Pinochet. Dit regime zette een schrikbewind in. Getuigenissen van de mensenrechtenschendingen kwamen van Hortensia Allende, maar ook ambassademedewerker Hoytink berichtte Van der Stoel per direct over de zorgelijke mensenrechtensituatie waar Chili in terecht gekomen was. Minister-president Den Uyl en minister Van der Stoel spraken dan ook al snel hun schok en afschuw uit over de gebeurtenissen in Chili. Deze schok en afschuw vertaalde zich naar beleidshandelingen op het gebied van mensenrechten. Er kan echter niet worden geconcludeerd dat in alle gevallen sprake was van een pure mensenrechtenoverweging zoals dat het wel het geval zou moeten zijn volgens de theorie van Moyn. Bij het opnemen van vluchtelingen op de ambassade werd dan wel een jarenlange diplomatieke traditie omvergeworpen, maar dit gebeurde niet direct. Van der Stoel versoepelde het beleid pas na het aansporen van Hoytink. Na een 'afwegingsfout' van de kant van Goedhart leek Van der Stoel op 15 oktober een andere houding doen aannemen. De deuren van de ambassade gingen nu echt open voor vluchtelingen. Kortom, tot 15 oktober werden er maar half gehandeld ten opzichte van mensenrechtenschendingen. Na 15 oktober werd dit enorm versoepeld, maar de beweegredenen van Van der Stoel zijn niet zo puur als dat de theorie van Moyn dat vereist. In het geval van het herstel van de betrekkingen met het Pinochet-regime werd een nieuwe inslag gegeven aan het criterium van feitelijke macht. Dit leek vooral humanitair gemotiveerd te zijn geweest. Toen er vervolgens gekozen werd voor voortzetting leken humanitaire factoren de doorslag te hebben gegeven. Het kabinet was echter onder druk gezet door Goedhart en diens risico tot uitzetting uit Chili. Toch lijken humanitaire factoren de grootste rol te hebben gespeeld. Van der Stoel liet zich in de communicatie naar Fack vooral leiden door de mening en houding van andere westerse landen. Daarnaast werd er geconcurrereerd met de positie van de Oostbloklanden. In beide gevallen geen sprake van een enkele mensenrechtenoverweging in de zin van Moyn dus.

Hoofdstuk 3: de reactie tussen 1 januari 1974 en 1 januari 1975

Er was een nieuw jaar aangebroken. Op 5 februari 1974, ongeveer vijf maanden na het aantreden van het Pinochet-regime, maakte Goedhart de balans op. Hij vond dat er sprake was van een zekere vorm van ontspanning. Deze was echter relatief: het was ontspanning tegen een achtergrond van militaire repressie. Goedhart begon een andere houding aan te nemen ten opzichte van de mensenrechtenschendingen door het Pinochet-regime. Hij stelde namelijk dat het vraagstuk inzake de eerbiediging van de mensenrechten in Chili stappen vanuit de Europese landen vereiste.⁶⁸ Deze stappen kwamen vanuit het kabinet-Den Uyl, vooral in de vorm het nemen van initiatieven binnen organen van de VN.

In dit hoofdstuk zal de reactie van kabinet-Den Uyl ten opzichte van de langere nasleep van de coup worden geanalyseerd, namelijk tussen 1 januari 1974 en 1 januari 1975. Daarbij zal de vraag worden beantwoord of mensenrechten de enige motivering waren in het buitenlandbeleid van kabinet-Den Uyl.

3.1 Vluchtelingen op de ambassade

Goedhart meldde dat het “vluchtelingenprobleem” langzaam maar zeker tot een einde kwam. De junta stelde veel ambasadegasten in de gelegenheid om het land te verlaten. De meer prominente politieke figuren van de regering Allende werden door de junta in de categorie “*diferidos*” ofwel uitgesteld geplaatst. De Nederlandse ambassade bleef deze gasten, tot een definitieve vrijgeleidebrief was verleend, asiel verlenen. Goedhart benoemde dat het wrang was dat deze vluchtelingen vrijgeleide verkregen terwijl directe collega’s van deze ambasadegasten vastzaten op het gevangeneiland Dawson en waarschijnlijk onderworpen werden aan marteling.⁶⁹ Goedhart gaf aan dat de houding van de junta ten opzichte van de *diferidos* een belangrijke testcase zou zijn ten opzichte van de mensenrechtenschendingen.⁷⁰

Zeven maanden na de Coup zaten nog steeds een tiental mensen vast op de Nederlandse ambassade zonder vrijgeleidebrief. Dit leidde tot een gespannen sfeer op de ambassade, de ambasadegasten begonnen hun fut in het leven te verliezen door het langdurige isolement. Op 19 juni 1974 verkregen alle ambasadegasten vrijgeleide.⁷¹ Toch

---

⁶⁸ NL-HaNA, Buza / Code-archief 1965-1974, 2.05.313, inv.nr. 1624, codebericht 5 februari 1974 Goedhart aan Van der Stoel.

⁶⁹ NL-HaNA, Buza / Code-archief 1965-1974, 2.05.313, inv.nr. 1624, codebericht 8 januari 1974 Goedhart aan Van der Stoel.

⁷⁰ NL-HaNA, Buza / Code-archief 1965-1974, 2.05.313, inv.nr. 1624, codebericht 5 februari 1974 Goedhart aan Van der Stoel.

⁷¹ NL-HaNA, Buza / Code-archief 1965-1974, 2.05.313, inv.nr. 1624, codebericht 1 mei 1984 Goedhart aan Van der Stoel.

bleef Van der Stoel zich inzetten voor vluchtelingen. Zo vernam hij dat Theotonio dos Santos, een econoom die werkzaam was onder Allende, uit de Panamese ambassade werd gedwongen. Verlaten van de Panamese ambassade zou geresulteerd hebben in de arrestatie van Dos Santos. Van der Stoel instrueerde de ambassade in Santiago om de Panamese ambassade erop aan te dringen om dos Santos asiel te verlenen dan wel om de Chileense autoriteiten aan te dringen op gegarandeerde vrijgeleide van dos Santos uit Chili.⁷² De actieve houding van Van der Stoel op het gebied van vluchtelingen pleit voor een mensenrechtenoverweging puur vanuit de aard van mensenrechten. Van der Stoel wilde voorkomen dat deze persoon in de handen van het Pinochet-regime zou vallen uit zorg voor de waarborging van zijn primaire rechten. Van der Stoel had ervoor kunnen kiezen om zich af te wenden van de kwestie Dos Santos, het feit dat hij dit niet deed en instrueerde om stappen te zetten, getuigde van een pure mensenrechtenoverweging in de richting van de theorie van Moyn.

3.2 Nederland als initiatiefnemer in de VN in 1974

Er kwamen meerdere initiatieven door het kabinet om de mensenrechtenschendingen in Chili veroordeelt te krijgen binnen de VN.

Eén van die initiatieven was de ondernomen actie van Van der Stoel om een uitspraak van ECOSOC over Chili uit te lokken. Dit nadat de Nederlandse vertegenwoordiger bij de VN Johan Kaufmann, de opvolger van Fack, Van der Stoel had geattendeerd op de bestaande wil bij het Verenigd Koninkrijk en Zweden om een ontwerpbesluit tot veroordeling van de mensenrechtenschendingen in Chili in te dienen. In het voorbereidend proces van het ontwerpbesluit had Van der Stoel opmerkingen over dat de manier waarop de mensenrechtenschendingen werden veroordeeld. Deze manier was volgens Van der Stoel te zwak van inhoud. Van der Stoel gaf de opdracht aan Kaufmann om in overleg te gaan met de Zweedse delegatie.⁷³ Waarom enkel de Zweedse delegatie werd besproken is onduidelijk. De eis tot hardere uitlatingen van Van der Stoel werd doorgezet. De ontwerpresolutie die uiteindelijk werd ingediend sprak de serieuze zorg uit over de mensenrechtenschendingen in Chili, vooral de bedreigingen op het recht op leven en vrijheid. In de ontwerpresolutie werd

---

⁷² NL-HaNA, Buza / Code-archief 1965-1974, 2.05.313, inv.nr. 1800, codebericht 24 januari 1974 Van der Stoel aan Goedhart.

⁷³ NL-HaNA, Buza / Code-archief 1965-1974, 2.05.313, inv.nr. 24328, codebericht 10 mei 1974 Van der Stoel aan Kaufmann.

het Pinochet-regime opgedragen per direct mensenrechten te waarborgen.⁷⁴ Bij dit initiatief sloten enkele andere landen aan, hetgeen leidde tot ECOSOC-resolutie 187.⁷⁵

Nadat het ontwerpbesluit was aangenomen door ECOSOC wilde Van der Stoel weten of er nu een ontwerpresolutie zou kunnen worden voorbereid. Een dergelijke ontwerpresolutie zou worden ingediend bij de Algemene Vergadering van de VN. Kaufmann werd opgedragen om na te gaan of een dergelijk besluit haalbaar zou zijn. Daarnaast werd hij opgedragen om met dezelfde landen als in de ECOSOC samenwerking in voorbereiding te treden. Zo werd op initiatief van Nederland een ontwerpresolutie opgesteld om in te dienen bij de Algemene Vergadering van de VN. Van der Stoel was zeer betrokken bij het opstellen van de tekst. Op 8 oktober instrueerde hij Kaufman om harder door te pakken. De tekst van de ontwerpresolutie was volgens Van der Stoel “te neutraal gesteld”. Er moest een meer dwingende toon worden aangenomen; een toon die specifiek inspeelde op mensenrechten. De wijzigingen van Van der Stoel werden opgenomen in de versie die uiteindelijk werd ingediend.⁷⁶ In deze ontwerpresolutie werd hard ingehakt op de mensenrechtenschendingen in Chili, in de hoop ze zo veroordeeld te krijgen door de VN en daarnaast het regime van Pinochet onder druk te zetten om mensenrechten te waarborgen. In het verzoek aan de VN verwezen de indieners naar hun serieuze zorgen rondom de schendingen van mensenrechten in Chili. Deze inzet werd beloond met de aanname van resolutie 3219 *protection of human rights in Chile* door de Algemene Vergadering van de VN op 6 november 1974. In paragraaf 3 van deze resolutie werd de Chileense autoriteit dwingend verzocht om de principes van de UVRM te waarborgen en alle stappen te nemen om mensenrechten en fundamentele vrijheden te waarborgen, hierbij vooral het recht op leven en vrijheid. Daarnaast verzocht de resolutie om de gevangenen die zonder enige aanklacht werden vastgehouden in vrijheid te stellen.⁷⁷ Van der Stoel communiceerde ook naar de ambassade in Santiago over de aanname van deze resolutie. Dit vooral om informatie in te winnen naar wat de effecten van de aanname waren en of ze enig resultaat hadden op het verbeteren van de situatie rondom mensenrechten.⁷⁸ De

---

⁷⁴ NL-HaNA, Buza / Code-archief 1965-1974, 2.05.313, inv.nr. 24328, 13 mei 1974, code-bericht ambassadeur Kaufmann aan Van der Stoel.

⁷⁵ HTK 1974-1975, 1320.

⁷⁶ NL-HaNA, Buza / Code-archief 1965-1974, 2.05.313, inv.nr. 24328, codebericht 8 oktober 1974 Van der Stoel aan Kauffman.

⁷⁷ Algemene Vergadering van de Verenigde Naties, ‘Resolution 3219 Protection of Human Rights in Chile’ (6 november 1974), in: *Resolutions adopted on the reports of the Third Committee 2278th meeting*, 83.

⁷⁸ NL-HaNA, Buza / Code-archief 1965-1974, 2.05.313, inv.nr. 24328, codebericht 14 november 1974 Van der Stoel aan Goedhart.

actieve houding van Van der Stoel leek enkel te zijn gemotiveerd door het waarborgen van mensenrechten. Er speelden weinig andere factoren rondom het aangaan van een samenwerking met Zweden en het Verenigd Koninkrijk in het realiseren van het ontwerpbesluit en de ontwerpresolutie dan puur de wil om de mensenrechtenschendingen in Chili veroordeeld te willen krijgen.

3.3 Conclusie

Het aanbreken van het nieuwe jaar onder het Pinochet-regime getuigde van ontspanning tegen een achtergrond van militaire repressie. Het jaar werd gekenmerkt door het verkrijgen van vrijgeleide voor alle op de ambassade opgenomen vluchtelingen. Toch bleef Van der Stoel zich inzetten voor vluchtelingen. Dit had hij niet hoeven doen. Deze betrokkenheid getuigde pleitte voor een verwezenlijking van de mensenrechtenutopie van Moyn.

Daarnaast hield Van der Stoel woord bij zijn belofte uit paragraaf 2.3, na het verkrijgen van vrijgeleide voor alle vluchtelingen in de ambassade begon hij zich in te zetten om de kwestie onder aandacht te brengen binnen de VN. Hij was daarna scherp van tong en oordeel over de inhoud van het ontwerpbesluit bij ECOSOC en de ontwerpresolutie bij de Algemene vergadering. De rol van initiatiefnemer door Nederland op het gebied van de mensenrechtenschendingen lijken primair te worden gemotiveerd door mensenrechten. De handelingen van Van der Stoel in 1974, meer dan die in 1973, bevestigen de theorie van Moyn. Het is echter nog een stap te ver om te kunnen stellen dat mensenrechten de enige motivering waren van het kabinet-Den Uyl tussen 1 januari 1974 en 1 januari 1975.

4. Conclusie

Biedt de theorie van Moyn een verklaring voor de reactie van het kabinet-Den Uyl schendingen van mensenrechten in Chili na de coup op 11 september 1973?

De mensenrechtendiscours kwam na het uitroepen van de UVRM in 1948 stil te liggen tot de jaren zeventig volgens Moyn. De theorie van Moyn is dat in de jaren zeventig de andere utopieën, namelijk de utopie van het communisme en het kapitalisme, geen inherente motivatie meer boden en dat daarom mensenrechten de enige motivatie van politiek beleid werden.

Een analyse van het regeerakkoord *Keerpunt 1972* en de regeringsverklaring van Den Uyl en secundaire literatuur met betrekking tot de ontwikkeling van de PvdA en het aantreden van het kabinet-Den Uyl lijken de motivatie van mensenrechten volgens de theorie van Moyn te bevestigen. Er werden grote beloftes uitgesproken op het gebied van mensenrechten, ook werden er beleidsbeloftes op papier gezet. Dit was, naast de kleine stappen van kabinet-Biesheuvel, de eerste keer dat mensenrechten een dergelijke primaire plek innemen binnen het buitenlandbeleid van Nederland.

Deze mooie beloftes van het kabinet-Den Uyl vertaalden zich echter niet helemaal tot een mensenrechtenutopie in de praktijk tussen het uitbreken van de coup op 11 september 1973 en 31 december 1973. Daar speelden nog te veel andere factoren binnen het buitenlandbeleid van kabinet-Den Uyl ten opzichte van de mensenrechtenschendingen. De analyse van deze periode lijkt meer dus meer op één lijn te zitten met de theorie van Malcontent dan met die van Moyn.

Een analyse van de langere nasleep, namelijk van 1 januari 1974 tot 1 januari 1975 leidt tot een gedeeltelijk andere conclusie. Van der Stoel zette in deze periode namelijk buitengewone stappen om zich in te zetten voor de mensenrechtenschendingen in Chili. Mensenrechtenschendingen leken hier een primaire focus van buitenlandbeleid.

Het kan dan ook niet worden ontkend dat de theorie van Moyn deels opgaat als beslissingen genomen door het kabinet-Den Uyl ten opzichte van de mensenrechtenschendingen in Chili worden geanalyseerd. Toch leidt de analyse van het buitenlandbeleid van kabinet-Den Uyl ten opzichte van de schendingen van mensenrechten in Chili na de coup op 11 september 1973 niet tot conclusie dat mensenrechten de enige motivering waren. De theorie van Moyn wordt dus door dit geval ontkracht. Foutief aan de

theorie van Moyn is dat het mensenrechten als de enige reden ziet, in overeenstemming met de bevindingen van Malcontent blijkt dat in het geval van Chili niet op te gaan.

Toch toont deze scriptie aan dat ook de theorie van Malcontent enigszins te nuanceren is. De reactie van het kabinet was namelijk meer moreel geladen dan dat Malcontent toekende. Dergelijke morele standpunten zouden dan ook in verder onderzoek niet buiten beschouwing moeten worden gelaten. De onderzoeksresultaten van deze scriptie leiden dus tot een bijstelling van de bestaande visie van op de reactie van het kabinet-Den Uyl op de coup in Chili.

De conclusie van deze scriptie leidt tot de volgende suggesties tot verder onderzoek. De eerste suggestie komt voort uit het feit dat de tot val gebrachte regering-Allende en het kabinet-Den Uyl een overeenkomstige socialistische ideologie kenden. Voor verder onderzoek wordt daarom geadviseerd om de reactie te peilen aan de hand van een geval van mensenrechtenschendingen waar de ideologische overeenkomsten voorafgaand niet zo groot waren. Daarbij kan ook gedacht worden aan een vergelijkend onderzoek.

Een andere aanbeveling is om vast te stellen hoe de houding van het kabinet zich verhiel tot de houding binnen de maatschappij. Was er in het Nederland onder kabinet-Den Uyl wel sprake van een mensenrechtenmotivatie in de reactie van het volk. Dit zou kunnen geschieden aan de hand van een analyse actiegroepen, dit omdat actiegroepen wel vaak puur vanwege een geschonden norm optreden. Hierbij zou ook de invloed van maatschappelijke ontwikkeling op het gebied van mensenrechten op het kabinet een plaats kunnen innemen.

De laatste aanbeveling tot verder onderzoek is een onderzoek waarin de theorie van mensenrechtenutopie van Moyn getest wordt door de reactie op mensenrechtenschendingen in de jaren zeventig van meerdere landen naast elkaar te zetten.

Literatuurlijst

Bronnen

Archivos de la Memoria Chilena, Discourse del Presidente de la República don Patricio Aylwin Azócar, memorandum 12 maart 1990
<http://www.memoriachilena.cl/archivos2/pdfs/MC0059503.pdf>.

Nationaal Archief

Nationaal Archief, Den Haag, Ministerie van Buitenlandse Zaken: Code-archief 1965-1974, nummer toegang 2.05.313, inventarisnummer 24328:

Nationaal Archief, Den Haag, Ministerie van Buitenlandse Zaken: Code-archief 1965-1974, nummer toegang 2.05.313, inventarisnummer 1800

Nationaal Archief, Den Haag, Ministerie van Buitenlandse Zaken: Code-archief 1965-1974, nummer toegang 2.05.313, inventarisnummer 1779

Nationaal Archief, Den Haag, Ministerie van Buitenlandse Zaken: Code-archief 1965-1974, nummer toegang 2.05.313, inventarisnummer 1624

Nationaal Archief, Den Haag, Ministerie van Buitenlandse Zaken: Code-archief 1965-1974, nummer toegang 2.05.313, inventarisnummer 1566

Handelingen Eerste Kamer

Verslag der handelingen van de Eerste Kamer der Staten Generaal 1972-1973, 104.

Verslag der handelingen van de Eerste Kamer der Staten Generaal 1973-1974, 55.

Handelingen Tweede Kamer

Verslag der handelingen van de Tweede Kamer der Staten Generaal 1970-1971, 135.

Verslag der handelingen van de Tweede Kamer der Staten Generaal 1972-1973, 2539.

Verslag der handelingen van de Tweede Kamer der Staten Generaal 1972-1973, 2565.

Verslag der handelingen van de Tweede Kamer der Staten Generaal 1972-1973, 162.

Verslag der handelingen van de Tweede Kamer der Staten Generaal 1974-1975, 1320.

Bronnenuitgaven

Algemene Vergadering van de Verenigde Naties, 'Resolution 3219 Protection of Human Rights in Chile' (6 november 1974), in Resolutions adopted on the reports of the Third Committee, 2278th meeting,

Algemene Vergadering van de Verenigde Naties, *Universal Declaration of Human Rights*, 10 December 1948, 217 A (III), <http://www.refworld.org/docid/3ae6b3712c.html>.

Amnesty International, *Het Jaarboek van de politieke gevangenen*, 1975-1976.

Literatuur

Afshari, Reza, On historiography of Human Rights Reflections on Paul Gordon Lauren's The Evolution of International Human Rights: Visions Seen *Human Rights Quarterly* 1(2007) 29, 1-67.

Baehr, P. R., Monique C. Castermans- Holleman & Fred Grunfeld, 'Human rights in the Foreign Policy of the Netherlands' *Human Rights Quarterly*, 24(2002) 4, 992-1010.

Bleich, Annet, *De stille diplomaat Max van der Stoep 1924-2011* (Amsterdam 2018).

Brems, Eva, *Human Rights: Universality and Diversity* (Leuven 1999).

Donnelly, Jack, *Universal Human Rights in Theory and Practice* (New York 2013).

Donnelly, Jack, 'The Relative Universality of Human Rights, *Human Rights Quarterly* 29 (2007) 2, 281-306.

Eckel, Jan en Samuel Moyn (red.) *The Breakthrough. Human Rights in the 1970s*. (Philadelphia 2013).

Groenendijk, Marjolein, *Nederland en de Rechten van de Mens in Chili en Argentinië* (Leiden 1984).

Hellema, Duco en Toby White (red.), *'Onmachtig om te helpen': Nederlandse reacties op de socialistische dreiging* (Amsterdam 1995).

Hunt, Lynn, *Inventing Human Rights: A History* (New York 2007).

Hickman, John, *News from the end of the earth: A Portrait of Chile* (Londen 1998).

Inglehart, Ronald, *The Silent Revolution: Changing Values and Political Styles Among Western Publics* (Princeton 1977).

Kuitenbrouwer, M., De rol van de mensenrechten in het buitenlandse beleid van Nederland na 1945. *Politicologische en historische literatuur* 118(2003) 2 *Low Countries Historical Review*, 179–192, <http://doi.org/10.18352/bmgn-lchr.5833>.

Kuitenbrouwer, Maarten en M. Leenders (red.) *Geschiedenis van de mensenrechten. Bouwstenen voor een interdisciplinaire benadering* (Hilversum 1996)

Malcontent, Peter, *Op kruistocht in de Derde Wereld: de reacties van de Nederlandse regering op ernstige en stelselmatige schendingen van fundamentele mensenrechten in ontwikkelingslanden, 1973-1981* (Amsterdam 1998).

Moyn, Samuel, *The Last Utopia: human rights in history* (Cambridge 2012).

Pekelder, Jacco, Remco Raben & Mathieu Segers (red.), *De wereld volgens Nederland* (Amsterdam 2016),

van Sas, N.C.F. (red.), *De kracht van Nederland. Internationale positie en buitenlands beleid* (Haarlem 1991),

Van den Doel, Hans en Han Lammers (red.), *Tien over rood. Uitdaging van Nieuw Links aan de PvdA* (Amsterdam 1966).

van der Schans,, Caroline, 'Geen bloedappels uit Chili'. Een onderzoek naar het beleid van kabinet-Den Uyl (1973-1977) ten opzichte van het Pinochet-regime (1973-1990) in Chili (Doctoraalscriptie Geschiedenis van de Internationale Betrekkingen, Utrecht 2006).

Voorhoeve, ; J.J.C., *Peace, profits and principles: a study of Dutch foreign policy* (Leiden 1985).

Bijlage 1

Deze scriptie maakt gebruik van de codeberichten beschikbaar in het Nationaal Archief, Den Haag. Het nummer van de archiefinventaris is: 2.05.313.

Onder A. Stukken van algemene aard zijn de codeberichten te vinden.

A2. Telegrammen, bood tussen 1216-1637 de ingekomen telegrammen, afkomstig van Nederlandse permanente vertegenwoordigingen, ambassades en gezantschappen in het buitenland.

- 1566: Sai – So 1973:
- 1624: Sai – San, 1974,

Tussen 1638-1803 de uitgaande telegrammen, afkomstig van Nederlandse permanente vertegenwoordigingen, ambassades en gezantschappen in het buitenland

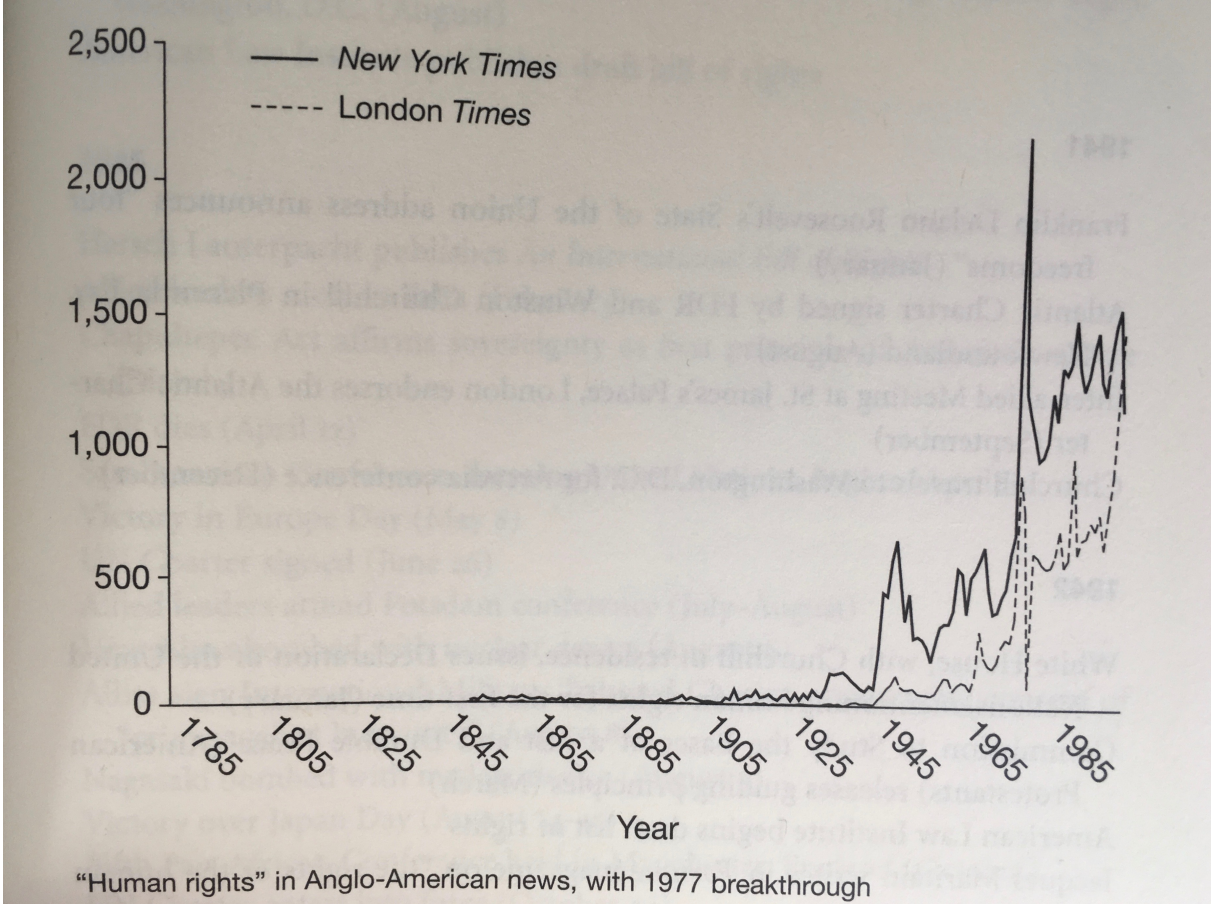
- 1779: Sa – Se
- 1800: S, 1974

Binnen de archiefinventaris eveneens

24299-24300 Internationale conferentie voor de Rechten van de Mens, gehouden van 24 april-13 mei 1968 te Teheran. 1967-1970.

- 24328: Resolutie inzake de schending van de mensenrechten in Chili. 1973-1974.

Bijlage 2

Bijlage 3

Fraude en plagiaat

VERKLARING KENNISNEMING REGELS M.B.T. PLAGIAAT

Wetenschappelijke integriteit vormt de basis van het academisch bedrijf. De Universiteit Utrecht vat iedere vorm van wetenschappelijke misleiding daarom op als een zeer ernstig vergrijp. De Universiteit Utrecht verwacht dat elke student de normen en waarden inzake wetenschappelijke integriteit kent en in acht neemt.

De belangrijkste vormen van misleiding die deze integriteit aantasten zijn fraude en plagiaat. Plagiaat is het overnemen van andermans werk zonder behoorlijke verwijzing en is een vorm van fraude. Hieronder volgt nadere uitleg wat er onder fraude en plagiaat wordt verstaan en een aantal concrete voorbeelden daarvan. Let wel: dit is geen uitputtende lijst!

Bij constatering van fraude of plagiaat kan de examencommissie van de opleiding sancties opleggen. De sterkste sanctie die de examencommissie kan opleggen is het indienen van een verzoek aan het College van Bestuur om een student van de opleiding te laten verwijderen.

Plagiaat

Plagiaat is het overnemen van stukken, gedachten, redeneringen van anderen en deze laten doorgaan voor eigen werk. Je moet altijd nauwkeurig aangeven aan wie ideeën en inzichten zijn ontleend, en voortdurend bedacht zijn op het verschil tussen citeren, parafraseren en plagiëren. Niet alleen bij het gebruik van gedrukte bronnen, maar zeker ook bij het gebruik van informatie die van het internet wordt gehaald, dien je zorgvuldig te werk te gaan bij het vermelden van de informatiebronnen.

De volgende zaken worden in elk geval als plagiaat aangemerkt:

- het knippen en plakken van tekst van digitale bronnen zoals encyclopedieën of digitale tijdschriften zonder aanhalingstekens en verwijzing; ✓
- het knippen en plakken van teksten van het internet zonder aanhalingstekens en verwijzing; ✓
- het overnemen van gedrukt materiaal zoals boeken, tijdschriften of encyclopedieën zonder aanhalingstekens ✓ en verwijzing; ✓
- het opnemen van een vertaling van bovengenoemde teksten zonder aanhalingstekens en verwijzing; ✓
- het parafraseren van bovengenoemde teksten zonder (deugdelijke) verwijzing: parafrazen

moeten als zodanig gemarkeerd zijn (door de tekst uitdrukkelijk te verbinden met de oorspronkelijke auteur in tekst of noot), zodat niet de indruk wordt gewekt dat het gaat om eigen gedachtengoed van de student;

- het overnemen van beeld-, geluids- of testmateriaal van anderen zonder verwijzing en zodoende laten doorgaan voor eigen werk;
- het zonder bronvermelding opnieuw inleveren van eerder door de student gemaakt eigen werk en dit laten doorgaan voor in het kader van de cursus vervaardigd oorspronkelijk werk, tenzij dit in de cursus of door de docent uitdrukkelijk is toegestaan;
- het overnemen van werk van andere studenten en dit laten doorgaan voor eigen werk. Indien dit gebeurt met toestemming van de andere student is de laatste medeplichtig aan plagiaat;
- ook wanneer in een gezamenlijk werkstuk door een van de auteurs plagiaat wordt gepleegd, zijn de andere auteurs medeplichtig aan plagiaat, indien zij hadden kunnen of moeten weten dat de ander plagiaat pleegde;
- het indienen van werkstukken die verworven zijn van een commerciële instelling (zoals een internetsite met uittreksels of papers) of die al dan niet tegen betaling door iemand anders zijn geschreven. 18

De plagiaatregels gelden ook voor concepten van papers of (hoofdstukken van) scripties die voor feedback aan een docent worden toegezonden, voor zover de mogelijkheid voor het insturen van concepten en het krijgen van feedback in de cursushandleiding of scriptieregeling is vermeld.

In de Onderwijs- en Examenregeling (artikel 5.15) is vastgelegd wat de formele gang van zaken is als er een vermoeden van fraude/plagiaat is, en welke sancties er opgelegd kunnen worden.

Onwetendheid is geen excuus. Je bent verantwoordelijk voor je eigen gedrag. De Universiteit Utrecht gaat ervan uit dat je weet wat fraude en plagiaat zijn. Van haar kant zorgt de Universiteit Utrecht ervoor dat je zo vroeg mogelijk in je opleiding de principes van wetenschapsbeoefening bijgebracht krijgt en op de hoogte wordt gebracht van wat de instelling als fraude en plagiaat beschouwt, zodat je weet aan welke normen je je moeten houden.

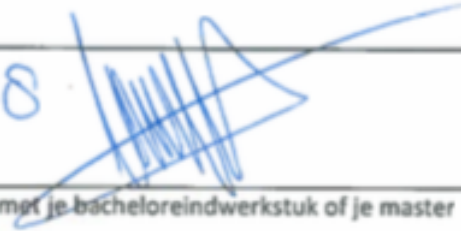

Hierbij verklaar ik bovenstaande tekst gelezen en begrepen te hebben.

Naam: Rosa Langeveld

Studentnummer: 4109708

Datum en handtekening: 14-06-2018

Dit formulier lever je bij je begeleider in als je start met je bacheloreindwerkstuk of je master scriptie.

Het niet indienen of ondertekenen van het formulier betekent overigens niet dat er geen sancties kunnen worden genomen als blijkt dat er sprake is van plagiaat in het werkstuk.